

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ

М. С. Онуфрик,
вчений секретар,

Науково-дослідний інститут фінансового права

У статті досліджується сутність категорії "економічна діяльність", обґрунтовується її диференціація за видами, формами та результатами. Доведено, що саме економічна діяльність на сучасному етапі розвитку економіки є найдоцільнішим об'єктом щодо аналізу та встановлення оптимального розміру податкового навантаження. З метою подальшої демократизації податкової системи та економіки України виокремлено основні проблеми та окреслено напрями регулювання економічної діяльності.

The article is devoted to the researching of essence of a category "economic activities", its differentiation by kinds, forms and results. It is proved, that at the present stage of development of economy the economic activities are the most actual object for analyzing of tax burden. With the purpose of the further democratization of tax system and economy of Ukraine the basic problems and directions of regulation of economic activities are allocated.

ВСТУП

Взаємодія і взаємозв'язок податкової системи та економіки є очевидними, і стали вже аксіомою у науковому світі. Результатом такого зв'язку є можливість і невідворотність регулювання цих двох систем шляхом впливу однієї на іншу. Проте, з точки зору можливості використання результатів такої взаємодії, у прикладних задачах економічного аналізу необхідно визначити більш вузьке і конкретне коло їх параметрів (податкова система) чи суб'єктів (економіка).

Таким параметром чи показником з боку податкової системи у нашому дослідженні виступає податкове навантаження. На нашу думку, податкове навантаження — це кількісні та якісні характеристики впливу системи оподаткування на соціально-економічні процеси у державі [1, с. 108—110].

Звичайно, що економіка є більш

глобальним системним утворенням, до складу якої входить і податкова система у тому числі, тому в першу чергу, необхідно визначити, який елемент, суб'єкт є найбільш актуальним у контексті нашого дослідження — аналізу та регулювання податкового навантаження.

Важливий внесок у розв'язання проблем ефективного податкового регулювання економіки в трансформаційний період внесли українські вчені О. Амоша, А. Базилюк, В. Беседін, В. Геєць, Т. Єфименко, Я. Жаліло, І. Луніна, В. Ніколаєв, П. Мельник, А. Савченко, Б. Панасюк, Л. Шабліста. Тема взаємодії людини та економіки на пострадянському просторі є ще досить новою, проте викликає жвавий інтерес серед провідних науковців. Зокрема, у Росії протягом останнього десятиліття було написано кілька монографій, посібників, а також захищені дисертації на здобуття наукового ступеня доктора еконо-

мічних наук з даної проблематики дослідження: В. Автономов, А. Бузгалін, А. Веренкін, А. Колганов, К. Маркарян, В. Марцинкевич, Н. Соболева та ін. В Україні наукові дослідження у сфері взаємодії економіки та людини зустрічаються досить рідко, і переважно вони обмежуються розробкою питання людського капіталу. Серед них: Л. Бесчасний, Д. Богиня, І. Буян, В. Врублевський, О. Грішнова, В. Куценко, С. Мочерний, В. Ніколаєв, О. Устенко, А. Чухно та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проблема податкового навантаження хвилює всіх суб'єктів економіки — агентів господарювання:

— державу — як суб'єкт управління економічною діяльністю на своїй території і перерозподілу доходів від неї (у вигляді податків) на користь інших елементів державної і соціальної життєдіяльності;

— організації і підприємства — як об'єкти управлінського впливу держави і власне суб'єктів підприємницької діяльності, що забезпечують формування джерела підприємницького доходу і, відповідно, бази оподаткування;

— громадян (індивідуальних осіб, споживачів) — як учасників підприємницької діяльності, що забезпечують для себе засоби існування і розвитку та є учасниками державного життя.

Проте у різних типах економічних систем, в яких перебувала чи перебуває Україна протягом історії Нового часу, одному із суб'єктів економіки надається більш пріоритетне значення у порівнянні з іншими у контексті виокремлення основної мети розвитку економіки. Так, в економіці планового типу таким пріоритетним суб'єктом економіки виступає держава, у транзитивній — підприємство, галузь. Якщо ж говорити про ринкову економіку, статус якої Україна отримала у 2006 році, то основною її тезою і спрямуванням є демократизація економіки і всіх суспільно-політичних процесів у державі. У буквальному розумінні процес демократизації економіки полягає у наближенні її до Людини, яка є водночас біологічною, соціальною істотою і реальним суб'єктом економічних процесів.

Отже, зважаючи на те, що основною метою і передумовою розвитку будь-якого державного утворення є стає економічне зростання, можна виділити три основних об'єкти державного регулювання: економіка (матеріальна база розвитку держави), податкова система (перерозподіл більшої частини доходів) і людина (мета розвитку держави). Ці три поняття у сукупності є системою. У контексті найповнішого та всебічного

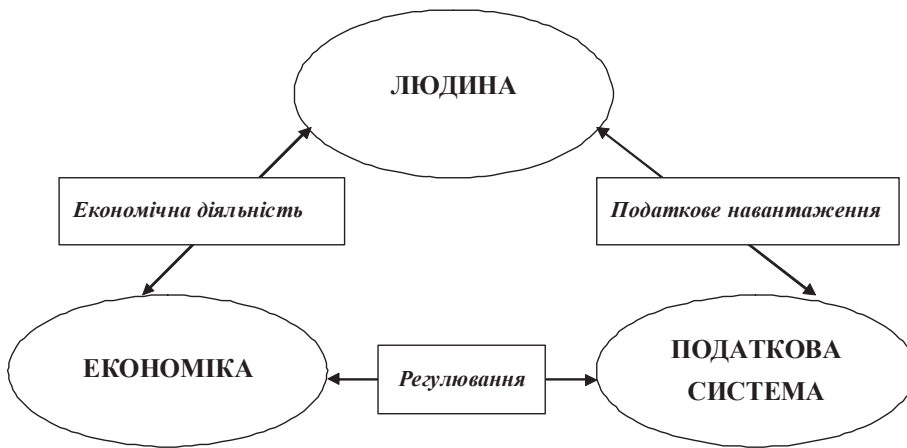

Рис. 1. Регулювання податкового навантаження на економічну діяльність

го використання потенціалу даної системи необхідно виявити точки дотику кожного її елемента між собою, тобто процеси, що відбуваються між ними.

РЕЗУЛЬТАТИ

Взаємозв'язок податкової системи та економіки найповніше проявляється у регуляторному потенціалі першої відносно другої. Податкове навантаження — результат взаємодії податкової системи та людини. А якою категорією можна зобразити взаємодію економіки та людини, що беззастережно відображатиме усю її багатогранність та одночасно оптимальність? Такою категорією, на нашу думку, є економічна діяльність (рис. 1).

Найбільш проблемними питаннями, які виникли у процесі нашого дослідження, є: 1) неоднозначність трактування категорії "економічна діяльність" у різних науковців; 2) існування кількох категорій, що співвідносяться з економічною діяльністю; 3) невизначеність форм, видів, результатів економічної діяльності.

Варто зазначити, що незважаючи на досить розповсюджене застосування даної категорії у різних сферах, існує лише невелика кількість її визначень, та і більшість з них досить різняться між собою.

Єдине нормативно затверджене визначення економічної діяльності є у Наказі Державного комітету статистики України "Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2005", де економічна діяльність — це "процес виробництва продукції (товарів та послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічна діяльність характеризується витратами на виробництво, процесом виробництва та випуском продукції" [12]. Варто зазначити, що дане визначення відноситься

як до людської діяльності в економіці так і до діяльності підприємств, організацій.

Згідно з ДК 009:2005 видами економічної діяльності є:

1. Сільське господарство, мисливство, лісове господарство.
2. Рибальство, рибництво.
3. Добувна промисловість.
4. Переробна промисловість.
5. Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.
6. Будівництво.
7. Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку.
8. Діяльність готелів та ресторанів.
9. Діяльність транспорту та зв'язку.
10. Фінансова діяльність.
11. Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям.
12. Державне управління.
13. Освіта.
14. Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту.
15. Діяльність домашніх господарств.
16. Діяльність екстериторіальних організацій.

На нашу думку, найбільш докладно виклав суть економічної діяльності С. Мочерний — це "найважливіша форма свідомої та цілеспрямованої трудової діяльності людей, у процесі якої вони здебільшого вступають в активні зв'язки з природою та економічні зв'язки й відносини між собою для створення економічних благ у різних сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, обміні, розподілі, споживанні), а також формують свою особистість" [5, с. 419].

Російські вчені поділяють думку, висловлену С. Мочерним: "Економічна діяльність — це сукупність дій на різних рівнях господарювання, в результаті яких люди задовольняють

свої потреби шляхом виробництва і обміну матеріальними благами і послугами". Вони небезпідставно вважають, що визначення даного терміна тісно пов'язане з визначенням самої економіки, оскільки діяльність є економічною тільки тоді, коли вона ставить за мету або є наслідком виробництва і обміну товарами чи послугами, що визнані корисними або рідкісними [16].

Інші вчені зовсім не розрізняють економічну діяльність людини та підприємства. Так, у визначенні вони говорять, що це "свідома діяльність людини з виробництва економічних благ і послуг", яка поділяється на основну, допоміжну і побічну. І в той же час у якості пояснення стверджують, що "до основної діяльності підприємства відносять виробництво продуктів і послуг, що займають найбільшу питому вагу в його валовій доданій вартості. До побічної діяльності — випуск інших продуктів чи послуг (окрім основних). До допоміжної діяльності належить діяльність не виробничих допоміжних підрозділів підприємства (транспорт, складське господарство, ремонт обладнання, підготовка і перепідготовка кадрів, охорона праці тощо)" [15].

Найбільш вдалим, на нашу думку, у контексті нашого дослідження є наступне визначення: "Економічна діяльність — це форма активної участі людини в суспільному виробництві. Виділяють такі форми економічної діяльності: власник, підприємець, бізнесмен, найманий робітник, менеджер" [4]. Проте залишається незрозумілим, чому менеджер не відноситься до найманих робітників, а підприємець і бізнесмен є різними формами економічної діяльності.

Варто зазначити, що часто економічну діяльність людини ототожнюють з трудовою або господарською діяльністю, тим самим обмежуючи її рамками виконання людиною в економіці лише такої функції, як фізична праця, хоча, не підлягає сумніву, що саме розумові, управлінські здібності людини є більш визначальними і основоположними.

Проте категорії "трудова" та "господарська діяльність" мають кілька законодавчо затверджених визначень. Так, за Господарським кодексом України, господарська діяльність — це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2]. За даним визначенням фізичні, особи, окрім фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, не здійснюють госпо-

дарську діяльність.

Згідно з Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" господарською визнається будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару [9]. Дане визначення є більш ширшим за попереднє, без конкретизації кола суб'єктів діяльності.

У Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" також стверджується, що господарською діяльністю займаються суб'єкти підприємницької діяльності: "Господарська діяльність — будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Під безпосередньою участю слід розуміти зазначені діяльності особи через свої постійні представництва, філіали, відділення, інші відокремлені підрозділи, а також через довірену особу, агента або будь-яку іншу особу, яка діє від імені та на користь першої особи" [10].

Трудова діяльність визначається як доцільна форма професійної активності індивіда, зумовлена техніко-економічними засобами, що не залежать від суб'єктивних побажань. Трудова діяльність — відносно жорстка, фіксована у часі і просторі доцільна низка операцій і функцій, яку виконують люди [7, с. 680].

Таким чином, економічна, трудова і господарська діяльності не є тождисними, оскільки суб'єктами першої є лише фізичні особи, у тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, суб'єктами другої — лише наймані працівники, третьої — лише суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі юридичні особи.

Підсумовуючи вищевказані визначення і враховуючи теоретичне підґрунтя взаємодії людини та економіки, вважаємо за необхідне запропонувати власне визначення: економічна діяльність — це цілеспрямована, у правовому полі, участь людини у суспільному виробництві, що викликана необхідністю задоволення різноманітних потреб, можливістю використання певних природних ресурсів чи наявністю особливих здібностей.

Наголошення у даному визначенні на здійсненні діяльності у правовому полі пояснюється тим, що у статистичних даних, необхідних для подальшого проведення дослідження, не враховується тіньовий сектор економіки, хоча, безперечно, питома вага економічної діяльності у ньому є значною.

му є значною.

Формами економічної діяльності є: найманий робітник, підприємець, власник, самозайнята особа. Найманий робітник — це громадянин, що уклав трудовий договір із роботодавцем, керівником підприємства або окремою особою. Підприємець — це основний господарюючий суб'єкт, який завдяки наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за свою працю отримує підприємницький дохід [6, с. 722]. Власник — фізична або юридична особа, яка володіє речами, майном, цінностями, благами, об'єктами інтелектуальної власності тощо, привласнює доходи, вступає в економічні зв'язки з іншими власниками [5, с. 237].

Співвідносно з поняттям економічної діяльності є категорія "домогосподарство", яка є часто вживаною у статистичних звітах та звітах соціально-економічного розвитку. В Законі України "Про Всеукраїнський перепис населення" визначено, що домогосподарство — це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати у родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи [8].

У наказі Держкомстату "Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України" [13] йдеться, що сектор домашніх господарств у рамках його економічної діяльності поділяється на підсектори:

- найманих працівників;
- роботодавців;
- самостійно зайнятих працівників;
- одержувачів доходу від власності та трансфертів.

До підсектору "роботодавці" належать власники підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ними орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю. Між роботодавцями та найманими працівниками укладаються трудові договори у письмовій (відповідно до законодавства) або усній формі про умови праці та її оплати, а також визначаються інші права та обов'язки сторін.

Самостійно зайняті працівники (фізичні особи, які працюють на себе) — це особи, які здійснюють трудову діяльність на самостійній

основі, без залучення постійних найманих працівників. Це визначення частково суперечить положенням, викладеним у Законі України "Про податок з доходів фізичних осіб" [11], де самозайнята особа (як платник податку) є суб'єктом підприємницької діяльності або здійснює незалежну професійну діяльність та не є найманою особою у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.

На нашу думку, самозайнятими повинні вважатися фізичні особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність і працюють самостійно.

Наймані працівники — фізичні особи, які відповідно до законодавства уклали письмовий або усний трудовий договір (контракт) на підприємстві, в установі та організації або у фізичної особи про умови праці та її оплату й отримують гарантовану винагороду за працю згідно з цим договором.

Підсектор, що охоплює домашнє господарство, для яких головним джерелом доходу є дохід від власності та трансфертів, поділяється на такі групи:

- одержувачі доходу від власності;
- одержувачі пенсій;
- одержувачі доходу від інших трансфертів.

Отже, діяльність фізичних осіб, які є членами домогосподарств, здебільшого є економічною, за виключенням діяльності самозайнятих осіб, які працюють на безоплатній основі та одержувачів пенсій та доходів від інших трансфертів.

Варто зауважити, що поділ за формами економічної діяльності, запропонований у цій статті (найманий робітник, підприємець, власник, самозайнята особа), є дуже близьким до того, який існує у факторах виробництва: праця — найманий робітник, підприємницька діяльність — підприємець. Форма економічної діяльності "власник" лише частково співвідноситься з фактором виробництва "капітал", оскільки капітал може належати також державі чи підприємству.

Видами економічної діяльності для цілей нашого дослідження будемо вважати ті, згідно яких здійснюється статистичні спостереження в державі, а саме: сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги; лісове господарство та пов'язані з ним послуги; рибальство, рибництво; промисловість; будівництво; торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів; діяльність транспорту та зв'язку; фінансова діяльність; операції з нерухомим майном, оренда,

Таблиця 1. Структура доходів населення України (2002—2006 рр.), %

	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи - всього	100	100	100	100	100
<i>у тому числі:</i>					
заробітна плата	42,7	43,9	42,7	42,1	43,4
прибуток та змішаний дохід	18,1	16,8	16,0	15,3	14,7
доходи від власності (одержані)	2,9	3,1	3,0	2,9	2,9
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	36,3	36,2	38,2	39,7	39,0

Джерело: за даними Держкомстату України

Таблиця 2. Структура доходів населення від економічної діяльності

	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи від економічної діяльності - всього	100	100	100	100	100
<i>у тому числі:</i>					
заробітна плата	67,0	68,7	69,2	69,8	71,2
прибуток та змішаний дохід	28,5	26,4	25,9	25,4	24,0
доходи від власності (одержані)	4,5	4,9	4,9	4,8	4,8

Джерело: за даними Держкомстату України

інжиніринг та надання послуг підприємцям; державне управління; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту.

Основною метою і результатом економічної діяльності є отримання доходу. Відповідно до форм економічної діяльності існують такі види доходу: найманий працівник — дохід у вигляді заробітної плати; підприємець — прибуток; власник — доходи від власності у вигляді відсотків, дивідендів тощо. Структура доходів населення України зображена у таблиці 1.

Аналізуючи таблицю, ми бачимо, що питома вага заробітної плати в сукупності доходів майже не змінюється, є сталою, проте невеликою. Компенсуючи ситуацію неадекватної заробітної плати, держава нама-

гається її виправити шляхом надання різноманітних соціальних пільг та допомоги, частка яких лише на декілька пунктів нижча, ніж заробітної плати.

Виходячи з контексту нашого дослідження, доходи населення у вигляді соціальних допомог не є доходами від економічної діяльності, тому доцільно розглянути структуру доходів населення від економічної діяльності (табл. 2).

Протягом розглянутого періоду частка заробітної плати в доходах від економічної діяльності постійно зростає, у той час як від прибутку — зменшується. Причин такої ситуації може бути декілька: регулярне зростання мінімальної заробітної плати, нестійка державна політика щодо розвитку малого бізнесу, істотні можливості приховування доходів фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності у порівнянні з

Таблиця 3. Структура доходів населення Російської Федерації, %

	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи – всього	100	100	100	100	100
<i>у тому числі:</i>					
Оплата праці	65,8	63,9	65,0	63,4	66,4
Доходи від підприємницької діяльності	11,9	12,0	11,7	11,6	11,2
Доходи від власності	5,2	7,8	8,3	10,3	7,2
Соціальні виплати	15,2	14,1	12,8	12,8	13,2
Інші доходи	1,9	2,2	2,2	1,9	2,0

Джерело: за даними Федеральної служби державної статистики Російської Федерації

найманими працівниками, більшість яких працює у державному секторі економіки тощо.

Для порівняння розглянемо структуру доходів населення Російської Федерації за аналогічний період часу [14] (табл. 3).

Зіставивши дані, наведені у таблицях 1 і 3, помітно, що питома вага соціальних виплат в Україні втричі перевищує аналогічні виплати в Російській Федерації, що свідчить про екстенсивний розвиток соціально-економічних відносин в Україні, поглиблення деструктивних явищ та недалекоглядну політику державного регулювання, яка в недалекому майбутньому призведе до руйнації економіки країни. Проте останніми роками в РФ спостерігається тенденція до зростання частки соціальних виплат і оплати праці у доходах населення і зниження частки доходів від підприємницької діяльності та власності.

Виходячи з вищевикладеного, заробітна плата, частка якої у структурі доходів від економічної діяльності є найвищою, є найдоцільнішим об'єктом податкового регулювання в Україні, а найманий працівник — найбільш гнучкою формою економічної діяльності.

Проте заробітна плата як основне джерело доходів населення має ряд недоліків: розходження між темпами зростання реальної та номінальної заробітної плати; значний відсоток тінізації; диференціація у регіональному розрізі та у розрізі видів економічної діяльності. Найбільшою проблемою у контексті зростання добробуту населення в Україні вважається проблема необхідності вирівнювання розміру середньомісячної заробітної плати у розрізі регіонів (рис. 2). Проте цілком очевидно, що її розв'язання лежить у площині галузевої спеціалізації адміністративно-територіальних одиниць. Тобто: однією з найвищих є середньомісячна заробітна плата у Донецькій, Запорізькій, Дніпропетровській областях — у регіонах, де розміщені підприємства, середньомісячна заробітна плата на яких є теж найвищою (рис. 3).

Остаточні висновки щодо напрямів вирівнювання середньомісячної заробітної плати у розрізі регіонів за цими двома рисунками робити не варто. Адже очевидно, що неможливо і недоцільно змінювати галузеву спеціалізацію регіону з більш доходної на таку, що має один з найменших показників розміру середньомісячної зарплати. Необхідно насамперед проаналізувати відмінності в оплаті праці всередині кожного виду економічної діяльності у розрізі регіонів. Наприклад: на

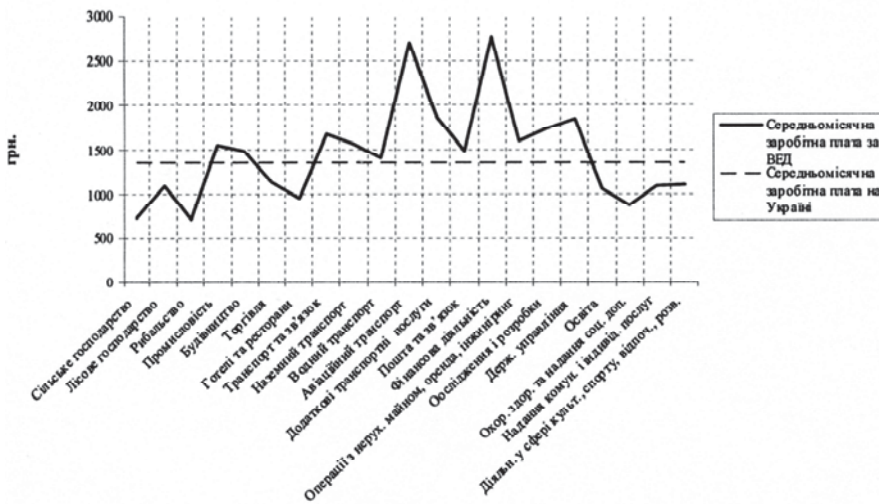

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата в Україні за видами економічної діяльності у 2007 році

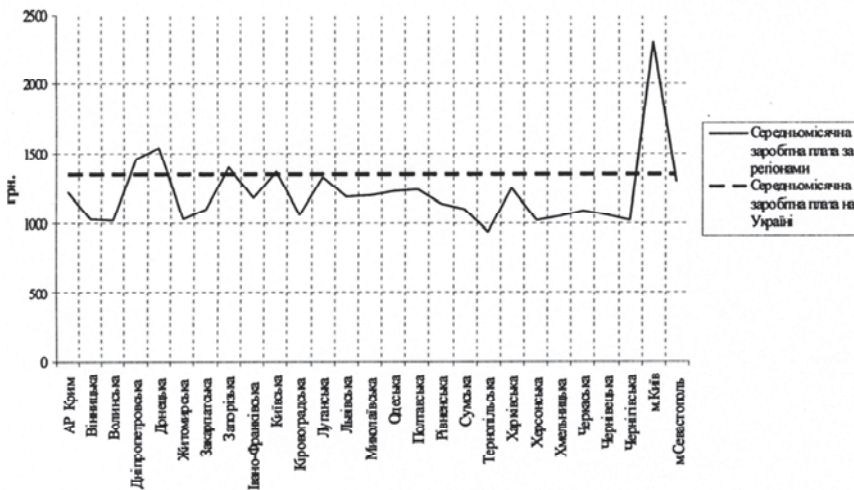

Рис. 3. Середньомісячна заробітна плата в Україні за по регіонах у 2007 році

скільки відрізняється розмір зарплати у працівників сільського господарства у Київській області і Тернопільській. На жаль, такої інформації немає у вільному доступі, проте очевидно, щоб зменшувати диференціацію заробітної плати у розрізі регіонів, потрібно починати зі здійснення заходів щодо зменшення диференціації всередині кожного виду економічної діяльності, у тому числі шляхом застосування податкових важелів.

ВИСНОВКИ

У 2006 році Україна здобула статус країни з ринковою економікою, що обумовлює переорієнтування її у напрямі демократизації усіх процесів. Незважаючи на значні дослідження ролі людини в економіці, до цього часу не винайдено єдиного понятійного апарату такого взаємозв'язку. Ми пропонуємо своє бачення даної проблеми і пропонуємо використовувати категорію "економічна діяльність",

яка найповніше відображає сутність даного процесу.

Необхідність запровадження такої категорії у якості об'єкта податкового навантаження зумовлена наступними причинами: транзитивна економіка України є малопередбачуваною, нестійкою і характеризується частими кризовими явищами, а тому потребує більш короткострокових, "точкових" методів регулювання чи втручання у її процеси. Коли економіка будь-якої держави має усталені принципи свого функціонування, є стійкою до різних зовнішніх катаклізмів, добре прогнозованою, можна дозволити собі аналізувати більш абстрактні категорії і запроваджувати довгострокові концепції розвитку. Тому при аналізі і регулюванні економіки України необхідно використовувати поняття і категорії максимально прості і чіткі у своєму розумінні.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямі полягають у

розробці моделей та рекомендацій щодо зменшення диференціації результатів економічної діяльності (доходів населення) у розрізі її форм, видів та територіально-адміністративних одиниць на основі методики оцінки податкового навантаження.

Література:

- Onufryk M. Tax burden on the economy in Ukraine: problems of methodology / Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку: 36. Матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., — Київ, 16 березня 2006 р. У 2-х т. / Редкол.: І.І. Тимошенко (відп. ред.) та ін. — К.: Вид-во Європ. У-ту, 2006. — Т. 2. — 189 с.
- Господарський кодекс України № 436 від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
- Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
- Економічна діяльність / http://uk.wikipedia.org.
- Економічна енциклопедія. — К.: Академія, 2000. — Т 1. — 864 с.
- Економічна енциклопедія. — К.: Академія, 2001. — Т 2. — 848 с.
- Економічна енциклопедія. — К.: Академія, 2001. — Т 3. — 952 с.
- Закон України "Про Всеукраїнський перепис населення" № 2058 від 19.10.2007 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 46. — Ст. 1976.
- Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" № 959 від 16.04.1991 // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
- Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 334 від 28.12.1994 // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 4. — Ст. 28.
- Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" № 889 від 22.05.2003 // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 37. — Ст. 308.
- Наказ Державного комітету статистики України "Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2005" № 375 від 26.12.2005 // Українська інвестиційна газета. — 2006. — № 30.
- Наказ Держкомстату "Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України" № 96 від 18.04.2005 // Українська інвестиційна газета. — 2005. — № 35.
- Федеральна служба государственной статистики Российской Федерации // www.gks.ru.
- Финансово-кредитный словарь / http://www.faito.ru/pages/inresources/fkglossary/glossary.php.
- Экономический словарь / http://abc.informbureau.com.